

ETNOGRAFİK BİR OBJE OLARAK MUŞ- BULANIK HALI YASTIKLARI

CARPET PILLOWS IN BULANIK DISCRIT OF MUŞ PROVINCE AS AN ETHNOGRAPHIC OBJECT

Şükrü AZİZİ*-Gonca KARAVAR**

ÖZ: Anadolu kentleriyle benzer dokumacılık süreci yaşamış olan Muş ve çevresi, İpek Yolu üzerinde olmasından dolayı zengin dokuma örneklerine sahiptir. Bulanık merkez ilçe ve köylerinde de görülen halı, kilim, çözümlü dokumalar bu bilgiyi doğrulamaktadır. Günümüzde dokumacılık bitmiş olmasına rağmen yöre halkı eski el dokumalarına sahip çıkıp bu eşyaları gündelik hayatta kullanmaktadır. 2020 yılında Muş Bulanık ilçe merkezi ve köylerinde tarama yöntemiyle alan araştırması yapılmıştır. Pandemi sürecinden dolayı evlere davet edilme suretiyle gidilmiştir. Araştırma sonucunda 28 adet halı yastık örneği incelenmiş fakat makalenin sınırlılıkları kapsamında 20 adet örneğe yer verilebilmiştir. Bu örneklerde teknik yapı, kullanılan malzeme ve desen yapısı incelenmiştir. Türk (Gördes) düğüm tekniğinin kullanıldığı örneklerin neredeyse tamamında çözgü, atkı ve ilme yündür. Geometrik desen kompozisyonlarının ağırlıkta olduğu örneklerde stilize edilmiş bitkisel örnekler de mevcuttur. Yastık kompozisyonları 1/4 raport olarak dokunmuştur. Bunun yanı sıra zemini küçük motiflerle dolgululu ve resimli (camii ve minare) tasvirli örnekler de bulunmaktadır. Alan araştırması sürecinde dokumacılar ve koleksiyon sahiplerinden dokumalar hakkında bilgi edinilmiştir. Burada yer alan halı yastık dokumalar, Bulanık Balotu (Teğüd) köyünde ikamet eden Hasret Aydın, Fazıl Çelik ve Uzgörü (Neynik) köyünde ikamet eden Maşuk Balıkcı koleksiyonuna aittir.

Anahtar Kelimeler: Muş, Bulanık, yastık, halı, dokuma.

ABSTRACT: Having experienced similar weaving processes with Anatolian cities, Muş and its environs have rich weaving samples due to being in the center of the Silk Road. Carpets, kilims, and warp-faced weavings, which are also seen in the central districts and villages of Bulanık, confirm this information. Although weaving is finished today, the local people own hand-woven weaving and use it in daily life. In 2020, field research was conducted in Muş Bulanık district center and villages with scanning method. Due to the pandemic process, we went to the houses by invitation. As a result of the research, 28 carpet pillow samples were examined, but 20 samples were included here. In these examples, the technical structure, the material used, and the pattern structure were examined. Warp, weft and loop are wool in almost all of the examples in which the Turkish (Gördes) knot technique is used. There are also stylized vegetal samples in the samples where geometric pattern compositions are dominant. Pillow compositions are woven in 1/4 rapport. In addition to this, there are also examples with pictures (mosque and minaret) on the ground filled with small motifs. During the field research, information about weaving was obtained from weavers and collectors. The carpet and pillow weavings here belong

*Arş. Gör. Dr.-Bitlis Eren Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/Bitlis-sazizi@beu.edu.tr (Orcid: 0000-0003-3726-9954)

**Doç. Dr.-Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü/İzmir-gonca.karavar@deu.edu.tr (Orcid: 0000-0002-7985-0256)

This article was checked by Turnitin.

to the collections of Hasret Aydın, Fazıl Çelik, residing in the village of Bulanık Balotu (Teğûd), and Maşuk Balıkçı, residing in the village of Uzgörür (Neynik).

Keywords: Muş, Bulanık, pillow, carpet, weaving.

Giriş

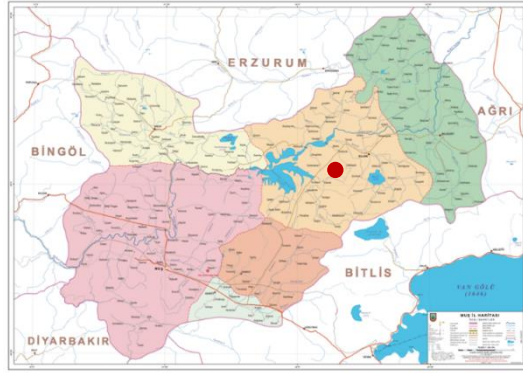
Bulanık, Türkiye'nin Doğu Anadolu Bölgesi Yukarı Murat Van Bölümü'nde yer alan Muş iline bağlı bir ilçedir. Adını yakınında bulunan Haçlı/Kazan gölü (Gola Şêlû) suyunun bulanık olmasından dolayı aldığı rivayet edilir. Bir başka kaynağa göre ise *Bulanık* ismi bir zamanlar ilçenin çoğunu kaplayan siyah toprağın çamurlu, tortulu yapısından geliyordu (URL-1). Tüm bunların yanı sıra bu yerleşim yerinin ilk adı *Gop/Kop*'tur (Umar, 1993: 288). Bazı araştırmacılar, *kop* kelimesinin Ermenice "yontma, oytu ve taş ocağı" manalarına geldiğini ifade etmişlerdir (Taşkıran, 2020: 171). Bulanık adına Osmanlı resmi kayıtlarında ilk defa 1538 tarihli Bitlis vilayeti icmal tahrir defterinde rastlanmaktadır (Alanoğlu, 2020: 188).

Eski ismi *Gop-Kop* olan Bulanık'ın tarihi M.Ö. 3000'li yıllara dayanır. Erken Demir Çağı'na ait arkeolojik verilerin olduğu yerleşim yerinde sırasıyla Hurri, Urartu, Roma, Pers, Selevkos, Parth, Sasani ve Bizans gibi devletler hakimiyet kurmuştur. Daha sonra Ermeni, Müslüman Arap, Kürt ve Türklerin idaresine girmiştir (Taşkıran, 2020: 182). Bölgedeki ilk Müslüman Arap yerleşmeleri M.S. 639 yılından sonra görülmektedir (Çıplak, 2021: 96). 11. yüzyılın ilk yarısında başlayan Selçuklu akınları neticesinde bölge Büyük Selçukların hakimiyetine girmiştir (Çıplak, 2021: 98-99). Selçuklu Dönemi sonrasında bölge sırasıyla İlhanlı, Timurlu, Karakoyunlu ve Akkoyunlu hakimiyetinde Bitlis beyleri Rojkiler ve daha sonra Şerefhanların idaresine bırakılmıştır (Alanoğlu, 2021: 132). Safevilerin, Akkoyunluları ortadan kaldırmasından sonra 1507'de bu beyliklerin varlığına son verilmiştir. Çaldıran Savaşı'ndan sonra yöre beyleri Osmanlı tarafını seçmiş ve İdris-i Bitlis'i destekleriyle kendi topraklarını Safevilerden geri almışlardır. Bölgenin yönetimi Yavuz Sultan Selim tarafından Bitlis beylerinin idaresine tekrar bırakılmıştır (Alanoğlu, 2021: 132-133). Cumhuriyet'in ilanını takiben 1 Haziran 1929 tarihinde Muş, vilayet merkezi olmuştur. Bulanık kazası da 1 Eylül 1929 yılında Muş'a bağlanmıştır (Yüca, 2021: 321).

Bitlis ve Muş bölgesi en erken Ermeni yerleşim merkezlerinden biridir. Bu coğrafyada Ermeni nüfusu Hristiyanlıktan önceki birkaç yüzyıl öncesine dayanmaktadır (Hovannisian, 2016: 7). 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sebebiyle Kafkas kökenli Müslüman halklar, Muş ili ve ilçelerinde iskân edilmiştir. Bunlar arasında Ahıska Türkleri, Osetler, Çerkesler ve Terekeme-Karapapaklar bulunmaktadır (Öztürk ve Toprak, 2018: 446-451). Bulanık ve köylerinde Kafkas kökenli halkların varlığı hala devam etmektedir.

İl sınırları içerisinde farklı tarihi dönemlere ait mimari yapı görmek mümkündür. Bulanık ilçesinde nekropol, kaya mezarı ve kale bulunmaktadır. Marnoğ Kalesi, Günyurdu Kalesi, Abri Kalesi, Avnik Kalesi,

Neynik Kalesi, Kazantepe Kalesi, Tohmanik Kalesi ve Ağkent Kalesi ilçenin önem ve değerini ortaya koymasından dolayı önemlidir. Ağkent Urartu Su Bendi de ilçenin Mollakent Köyü'nde yer almaktadır. Bunun yanı sıra Bulanık ilçesinde gün yüzüne çıkmayı bekleyen çok fazla höyük vardır. Bu höyüklerden bazılarının çalışmaları tamamlanmıştır. Örneğin Üçtepe Höyüğü kazı çalışmalarında bulunan kalıntılar erken demir çağ, orta demir çağ (Urartu), ve orta çağa tarihlendirilmiştir (Çetin, 2020: 73). Molla Kent Köyü Camii 1290 tarihli bir Selçuklu yapısıdır. Esenlik (Abri) Köyü'nde bulunan 1325 tarihli Şeyh Abdülmelik Camisi de yine Selçuklu Dönemi'ne ait bir yapıdır (Çıplak, 2021: 105). Camii külliyesinde çilehane (mezar) ve hamam (kuleta) da bulunmaktadır (Evren, 1997: 2). Bulanık ilçe sınırları içerisinde Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemlerine ait herhangi bir yapı görülmemiştir.

Harita 1: Muş Mülki İdare Haritası (URL-3)

Yüzölçümü yaklaşık 1700 km² olan Bulanık, alan olarak Muş'un en büyük ilçesidir. Bulanık'ın kuzeyinde Erzurum'un Hınıs ilçesi, güney ve güneydoğusunda Bitlis ilinin Ahlat ilçesi, doğusunda Malazgirt ve batısında Varto, güney ve güneybatısında ise Korkut ilçeleri bulunmaktadır. Bulanık içinde üç ayrı ova bulunmaktadır (Erginyürek, 2020: 16). Bulanık ilçesinde karasal iklim hakimdir. Bahar ayları ile birlikte yağışın azalması doğal bitki örtüsünü bozkıra dönüştürmektedir. Bu durum ilçede daha çok küçükbaş hayvancılığına yönelme sebebi oluşturmaktadır (Erginyürek, 2020: 25).

Muş ilinin en büyük ilçesi olan Bulanık, kendisine bağlı köy ve mezralarla bölgenin en önemli sosyo-kültürel merkezlerindedir. Modern yaşamın yanı sıra bölge insanın büyük bir kısmı köylerde yaşamakta ve geleneklerini sürdürmektedirler. Bulanık dokumaları da bu geleneğin somut miraslarından. Bu dokumalar, literatür kayıtlarında özel olarak yer almasa da mevcut coğrafi konumundan kaynaklı ilçenin zengin ve köklü bir dokuma geçmişin olduğu anlaşılmaktadır (Azizi, 2022). Yöre dokumaları, desen ve kompozisyon bakımından kendine komşu ilçeler olan Malazgirt, Korkut, Ahlat, Adilcevaz, Hınıs, Karaçoban ve Karayazı dokumalarına büyük oranda benzemektedir. Geometrik motifli dokumalar çoğunlukta olsa da

stilize edilmiş bitkisel motifler görmek de mümkündür. Bulanık Balotu (Têğud) Köyü'nde faaliyet göstermiş olan halı dokuma atölyesi uzun bir süre köy ekonomisine katkıda bulunmuştur. Bu atölyede dokunan halıların daha çok bitkisel formlu ve iyi kalite dokumalar olduğu incelenen örneklerde görülmektedir (Azizi, 2022).

Bu çalışma kapsamında Muş ilinde yapılan alan araştırmasında 277 adet dokuma örneği incelenmiştir. Bunlar arasında Bulanık ilçe ve köylerine ait 208 adet dokuma bulunmaktadır. Muş ilinin diğer bölgeleriyle kıyaslandığında nitel ve nicel olarak zengin bir bölge olduğu aşikardır. Teknik bakımdan sırasıyla 109 halı, 87 kilim ve 12 çözümlü dokuma mevcuttur. İncelenen halıların kullanım alanları yaygı, namazlık, seccade, minder ve yastıktır. Camilerde yaygı, namazlık ve seccade dokumalar görülürken evlerde diğer bütün örnekler görülmektedir. Ev kullanımında en çok görülen halı yastıklar, kullanım alanlarını çoğunlukla yeni mobilya ürünlerine devretmiştir. Bununla beraber geleneği korumak isteyen Maşuk Balıkçı, Hasret Aydın ve Fazıl Çelik evlerinde bu yastıkları kullanabilecek köy odaları ya da sedirler yapmışlardır. Bölgede yastıklar kullanım alanına göre iki gruba ayrılır. Birinci grupta uyku için kullanılan yastıklar; yörede içi yün ya da sentetik elyaf dolgulu pamuklu kumaştan yastıklara *belgîyê razanê* dedikleri uyku yastıklarıdır. İkinci grupta yer alan yastıklar ise bu çalışmada da yer alan *belgîyê pišta* dedikleri sırta destek için sedir ya da minder üzerine konulan yastıklardır.¹

Tespit edilen halı yastıklar motif olarak bölge halılarında kullanılan motiflere benzese de kompozisyon şeması bakımından özgün örneklerdir. Zeminde görülen desenler ¼ olacak şekilde raporlanmıştır. Dörtgen, altıgen ve sekizgen madalyonlar, tek madalyon ya da yan yana sıralı birkaç madalyon oluşturacak şekilde sıralanmıştır. *Bölge dokumaları hakkında yazılan birçok makalede, dokuma zemininde yer alan madalyonlara "göl" denilmiştir. Bunların aksine Malazgirt'te bu madalyonlara "gûl" denmektedir. Gûl (Kürtçe): Gül demektir. Okunurken "göl" ile "gûl" arasında bir ses ile çıkmaktadır. Yöre dokumalarında yer alan motiflerin geneline "neqş" denilmektedir. Neqş kelimesi motif, desen ve işleme anlamlarına gelmektedir* (Azizi ve Karavar, 2022: 275). Bulanık yöresinde de yine bu madalyonlara gûl denilmektedir. Literatürde kurt izi ya da canavar ayağı olarak bilinen ve aslında birbirini tamamlayan pozitif-negatif birim tekrarlardan oluşan motife Bulanık yöresinde "nêk" denilmektedir.

Halı yastıkların tamamında Türk (Gördes) düğümü kullanılmıştır. Boyutlar ende 36-50 cm, boyda 67-101 cm olarak ölçülmüştür. Bunun yanı sıra ende 40-45 cm, boyda 75-85 cm yastıklar daha çok tercih edilmiştir. Örneklerin hemen hepsinde çözümlü, atkı ve ilmeler yün ipliğinden meydana gelmektedir. Yün iplikler, yörede yetişen akkaraman ve morkaraman koyun ırklarının yününden alınan elyafın elde *teşi* denilen aletle eğrilerek elde edilmiştir. Çözümlü ve atkıda koyunların kendi rengi olan kızıl ve kahverengi

¹ Yastık tanımları yöre halkı tarafından ifade edilmiştir. 2020 ve sonrası sözlü kaynaklar için "Etik Kurul Onayı" gerektiğinden burada sözlü kaynak bilgileri verilememektedir.

iplikler tercih edilmiştir. İlmelerde de sentetik ve doğal boyar maddelerin bir arada kullanıldığı renkler kullanılmıştır. Bunlar kullanım yoğunluğuna göre bordo, kırmızı, turuncu, siyah, kahverengi, sarı, bej, mor, beyaz, pembe ve yeşil renklerdir. Sadece örnek 4'te sentetik iplikten mavi renk kullanılmıştır.

İncelenen yastıklarda bazı renklerin solduğu ya da aktığı görülürken bazı renklerin ise solmadan kaldığı tespit edilmiştir. Solmayan renkler sırasıyla koyunların doğal yün rengi olan kızıl, kahverengi ve tonları, siyah ve tonları, sarı ve turuncudur. En çok kullanılan bordo rengin çok fazla aktığı ya da solduğu görülmüştür. Malazgirt dokumalarında olduğu gibi burada da boyanacak elyaf yörede bulunan doğal boyar maddeler ve sentetik boyar maddelerin bir arada kullanılması ile elde edilmiştir. Sentetik boyar maddelerin aktığını bilen Hasret Aydın, dokumaları nadir olarak yıkadığını, eğer yıkayacaksa da çok kısa bir süre soğuk suda beklettiğini ve hemen çıkardığını ifade etmiştir. Yöredeki dokumalar arasında Hasret Aydın'a ait dokumaların renk parlaklığı daha iyi görünmektedir.

Alan araştırmasında dokumada kullanılan kirkit, varan gelen sopası, tarak ve iğ görülürken herhangi bir dokuma tezgahına rastlanmamıştır. Dokumada kullanılan araç gereçlerin yöredeki söylemleri şöyledir: atkı (hebo), çözgü (firêt), ilme (tayê neqşê), gücü (gûr), kirkit (kergît, hepik), varan gelen sopası (bevş), tarak (şe), iğ (teşi), tezgâh (tevn).

Yöntem

2020 yılında Bulanık ilçe merkezi ve ilçeye bağlı 14 köyde konu ile ilgili tarama yöntemiyle alan araştırması yapılmıştır. Bulanık ve köylerinde görülen dokumalar halı, kilim ve çözgü yüzlü dokuma teknikleriyle dokunmuştur. Kullanım alanlarına göre ise söz konusu dokumalar yaygı, seccade, namazlık, minder ve yastık olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Alan araştırması, pandemi sürecine denk geldiğinden çalışmanın büyük bir kısmı camilerde bulunan dokumalar üzerine olurken, evlere, davet edilme suretiyle gidilmiş ve şahıs koleksiyonlarına ait örnekler incelenmiştir. Malazgirt yöresinde incelenen halı yastıklara kıyasla Bulanık halı yastıklarının daha iyi korunduğu ve hala evlerde kullanıldığı tespit edilmiştir.

Araştırma kapsamında birbiriyle benzerlik gösteren halı yastıklardan sadece bir tanesi incelemeye dahil edilmiş diğerleri nicel olarak not edilmiştir. Sonuç olarak 28 adet halı yastık örneği incelenerek kaydedilmiştir. Bu örnekler arasında Maşuk Balıkcı'ya ait (Uzgorür/Neynik Köyü) 14 adet yastık, Hasret Aydın'a ait (Balotu/Têğud Köyü) 7 adet yastık ve Fazıl Çelik'e ait (Balotu/Têğud Köyü) 6 adet yastık bulunurken bir adet yastık ise Balotu (Têğud) Köyü Dere Mahallesi Camisinde görülmüştür.

Fotoğraf 1: Fazıl Çelik'in salonunda yer alan halı yastıklar, Bulanık, Balotu (Têğud) Köyü.

Fotoğraf 2: Hasret Aydın'a ait halı yastıklar, Bulanık, Balotu (Têğud) Köyü.

Fotoğraf 3: Maşuk Balıkçı'ya ait sedir ve halı yastıklar, Bulanık, Uzgörü (Neynik) Köyü.

Bulgular ve Yorum

Muş ili Bulanık yöresinde bulunan 28 adet halı yastık örneğinde 20 adedi burada, teknik yapı, motif ve kompozisyon şeması, kullanılan hammadde açısından incelenmiştir. Yastık dokumalar kompozisyon şemasına göre 5 grupta toplanmıştır; 10 yastık ise herhangi bir gruplandırılmaya dahil edilmemiştir. Bu çalışmada incelenen dokuma fotoğrafları, dokuma yönüne göre değil kullanım yönüne göre eklenmiştir. Yastık dokumaların sırt kısımlarında kilim ve bezayağı dokumalar çoğunluktadır. Bununla birlikte sırt kısmı kumaşla kaplı örnekler de mevcuttur. Arkası yıpranmış bir yastığın sırt kısmına el örgüsü çorap ile

yama yapıldığı da görülmüştür. Bu yastıkları dokuyan Hasret Aydın dokuma tekniği hakkında bildiklerini paylaşırken, motif ve kompozisyonların isimlerini hatırlayamamaktaydı. Bundan dolayı yastıklardaki motif ve kompozisyonların isimleri yazılı kaynaklardan taranarak öğrenilmiştir.

Halı yastıklar, aşağıda yer aldığı gibi fotoğraflanmıştır. Sayı olarak fazla olduğu ve geniş alanı kaplayacağı için bu çalışma kapsamında yastıkların sadece ön yüzü gösterilmiştir.

Fotoğraf 4: Halı yastığın ön yüzü.

Fotoğraf 5: Halı yastığın arka yüzü.

Grup 1

Fotoğraf 6: Hasret Aydın'a ait halı yastık.

Fotoğraf 7: Hasret Aydın'a ait halı yastık

Fot. 6; Hasret Aydın tarafından dokunan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 46 cm x 67 cm'dir. Yastığın içi dolu olduğundan halı dokumanın arka yüzü görünmemektedir. Bu sebeple yastığın dokuma sıklığı sayılamamıştır. Çözgü, atkı ve ilmelerde yün ipliğin kullanıldığı dokumanın zemininde bir adet sekizgen madalyon ve bu madalyonun dört köşesinde birer "tırnak" ya da "içi damarlı yaprak" (Soysaldı, 2012: 117-120) olarak bilinen motif yer almaktadır. Yozgat, Ağrı (Çetin, 2010: 68) ve Malazgirt (Azizi ve Karavar, 2022: 274) halı yastık örneklerinde benzer kompozisyon şeması ve motiflerin kullanıldığı örnekler bulunmaktadır. Bu halı yastığın çözgü ve atkısı kahverengidir. Bordo zemin üzerinde kırmızı, mor, pembe, siyah, beyaz, yeşil ve turuncu renkler kullanılmıştır. Zemin ince bir bordür ile çevrelenmiştir. Literatürde bu bordüre "su yolu" denilmektedir. Su yolu motifinin yaşamı simgelediği (Erbek, 1986: 20) sanat tarihçiler tarafından ifade edilmektedir. Bordüre Adıyaman bölgesinde "Havdork" (Yıldırım ve Gürcüm, 2020: 1755) denildiği kaynaklardan öğrenilmektedir. Bu telaffuz Muş yöresinde "Hevdork" ya da "dor" olarak söylenir. Dor (Kürtçe), "Sıra, yan yana veya art arda olan şeylerin topu, bir yeri saran yerlerin topu, dönme, dönüş, civar, çevre, etraf" (URL-2) anlamlarına gelmektedir.

Fot. 7; Hasret Aydın tarafından dokunan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 43 cm x 70 cm'dir. Dokuma sıklığı yukarıdaki bahsedilen sebepten dolayı bilinmemektedir. Çözgü, atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Desen ve kompozisyon şeması, Grup 1'deki örneklerle aynıdır. Zemin, tek sıra ve ince bir bordür ile çevrelenmiştir. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde bordo, turuncu, kırmızı, bej, beyaz, siyah, kahverengi, yeşil, gri ve mor renkler kullanılmıştır.

Grup 2

Fotoğraf 8: Maşuk Balıkçı'ya ait halı yastık

Fotoğraf 9: Maşuk Balıkçı'ya ait halı yastık

Fot. 8; Maşuk Balıkçı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörü (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 50 cm x 101 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Dört yapraklı bitkisel madalyonun içinde çiçek motifleri yer almaktadır. Malazgirt halı yastıkları içerisinde benzer desene sahip bir örnek mevcuttur. Bu örnekten

farklı olarak diğer yastığın zemininde iki madalyon bulunmaktadır (Azizi ve Karavar, 2022: 272). Köşelerde yer alan “tırnak” ya da “içi damarlı yaprak” motifleri almaktadır. Ağrı (Çetin, 2010: 69) ve Kayseri Yeşilhisar halı yastıkları (Çelik, 2004: 15) içerisinde de bu kurgu ve desene sahip halı yastıkları bulunmaktadır. Zeminde yer alan dörtgen yapraklı motifin daha ayrıntılı dokunduğu örnekler de bulunmaktadır (Öztürk vd, 2019: 99). Tek sıra bordür içinde göz motifleri yer almaktadır. Desen ve kompozisyon şeması, Grup 2’deki örneklerle aynıdır. Çözü, atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde turuncu, kırmızı, kahverengi, siyah, bej, sarı ve bordo renkler görülmektedir.

Fot. 9; Maşuk Balıkçı’ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgöür (Neynik) Köyü’nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 46 cm x 78’cm’dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Desen ve kompozisyon şeması, Grup 2’deki örneklerle aynıdır. Çözü, atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Zeminde yoğun olarak siyah renk kullanılırken motiflerde pembe ve bej renk ağırlıktadır. Bundan dolayı motif ve zemin ilişkisinde bir derinlik oluşmuştur. Zemin ince bir bordür ile çevrelenmiştir. Maşuk Balıkçı koleksiyonunda bu örneğe birebir benzeyen beş adet örnekten sadece bir tanesi incelenmiştir. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde siyah, kahverengi, kırmızı, bej, turuncu ve pembe renkler kullanılmıştır.

Grup 3

Fotoğraf 10: Fazıl Çelik’ ait halı yastık

Fotoğraf 11: Maşuk Balıkçı’ya ait halı yastık

Fot. 10; Fazıl Çelik’e ait olan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü’nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 44 cm x 88 cm’dir. Dokuma sıklığı 18 x 18 düğümlü/dm²’dir. Çözü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Geometrik motifli yastığın zemininde iki büyük sekizgen madalyon yer almaktadır. Büyük madalyonların ortada bırakılmış olduğu boşluklara ise iki küçük sekizgen motif yerleştirilmiştir. Büyük sekizgen madalyonların içinde “ejder motifi” görülmektedir. Bu motif Güran Erbek tarafından şöyle açıklanmıştır: *Ejder motifi, aslan pençeli, kanatlı ve kuyruğu yılanı anımsatan mitolojik bir hayvandır. Orta Asya Türklerinin ejder motifi, gagalı, kanatlı ve aslan ayaklıdır. Bu ejder hava ve suların hâkimi idi. Ejder ile Zümrüd-ü Anka’nın kavgası ise bereketli ilkbahar yağmurları getiriyordu. Bu nedenle ejderin bulut şeklinde stilize edilmiş şekline halıdan minyatüre kadar birçok malzemede rastlanmaktadır* (Erbek, 1986: 31).

Bunun yanı sıra sekizgen madalyonun içindeki motifin Avşar Boyu damgası (im) olduğu (Erbek, 1986: 39-40) aktarılmaktadır. Batı Anadolu halıları içerisinde yer alan Memling grubu halıları da *Türkmen Gülü-Gözü* ya da *Türkmen Aynalı* halılardan oluşmaktadır (Kayıpmaz vd, 2021: 63-69). Ejder motifli ve sekizgen madalyonlardan meydana gelen kompozisyon şeması Anadolu'nun birçok yerinde görülmektedir. Genel tanım olarak da *Türkmen Gülü* ya da *Türkmen Aynası* denildiği (Görgünay, 1984: 29-31) bilinmektedir. Benzer motif ve kurguya sahip bir yastık örneği Ağrı halı yastıkları içerisinde (Çetin, 2010: 69), beş yastık ise Adıyaman yöresi halı yastıkları içerisinde bulunmaktadır (Yıldırım ve Gürcüm, 2020: 1752-1753). Tek sıra bordürün içine yörede *kazayağı* denil motifler sıralanmıştır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde kahverengi, bej, bordo, mor, turuncu, pembe ve kırmızı iplikler kullanılmıştır.

Fot. 11; Maşuk Balıkçı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörü (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 42 cm x 86 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Desen ve kompozisyon şeması, Grup 3'teki örneklerle benzerdir. Çözgü, atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Bu grupta yer alan örneklerden farklı olarak bu yastığın zemininde üç adet sekizgen madalyon yer almaktadır. Yıldız motifinin içinde yer alan *koçboynuzu motifi* Hakkâri-Van yöresi kilimlerinde de sıklıkla görülmektedir. Bu motifin bölgedeki adı *ikiz koçlar*'dır (Özkahraman, 2010: 35). Diler, bu motifi şu sözlerle tanımlamaktadır: *Bu motif "koçboynuzu", nadirense "koçbaşı" olarak adlandırılır. Motifin kendine özgü sertliği ve gücü sayesinde, erkeksi kuvveti, cesareti ve bereketi simgelediğini söyleyebiliriz. Koçboynuzu deseninin Yakınoğu'da neolitik çağdan beri gelişen, koyunun evcilleştirilmesi ve hayvancılıkla bağlantılı olduğu şüphesizdir* (Diler ve Gallice, 2018: 76). Zemin, bir sıra bordür ile çevrelenmiştir. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplikler, ilmelerinde ise mor, bej, kahverengi, turuncu, kırmızı ve bordo renkler kullanılmıştır.

Grup 4

Fotoğraf 12: Fazıl Çelik' ait halı yastık

Fotoğraf 13: Maşuk Balıkçı'ya ait halı yastık

Fot. 12; Fazıl Çelik'e ait olan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 47 cm x 94 cm'dir. Dokuma sıklığı 21 x 25 düğüm/dm²'dir. Dokumanın çözgü, atkı ve ilmeleri yün ipliktendir. Halı yastığın ortasına altıgen formda büyük bir madalyon yerleştirilmiştir. Bu yerleştirme dokumanın yüzeyinde iki tarafa mihraplı bir kompozisyon oluşturmaktadır. Altıgen madalyonun içine bir

dikdörtgen ve bu dikdörtgenin içine iki sandık motifi, iki pıtrak ve bir çengel motifi yerleştirilmiştir. Altugenin içinde ve dikdörtgenin dışında kalan boşlukta üçgen bir alan oluşmuştur. Bu boşlukta koçboynuzu ve başak motifleri yer almaktadır. Zeminde göze çarpan belirgin motiflerden biri olan *sandık motifi*, Erbek tarafından *sandıklı* olarak isimlendirilmiştir. Bu motifin bebek beşiklerinde yaygın olarak kullanıldığı, evlilik isteği ve bebek beklentisini simgelediği ifade edilmektedir (Erbek, 1986: 16). Adıyaman bölgesinde *sandık* (Yıldırım ve Gürcüm, 2020: 1755), Erzurum bölgesinde *ejderha motifi* (Kaplıanoğlu, 2016: 241) olarak tanımlanmıştır. Yastıkta yer alan stilize bitkisel motif olan başak, *bereket ve devamlılığı* ifade etmektedir (Özkahraman, 2010: 108). Kompozisyon benzerliği açısından Malazgirt halı yastıkları arasında dört adet, Adıyaman'da bir adet ve Erzurum'da bir adet örnek kaydedilmiştir. Tek sıra bordürün içi sıçandışi motifi ile doldurulmuştur. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde sarı, turuncu, bej, kahverengi (iki ton), pembe ve siyah renkler kullanılmıştır.

Fot. 13; Maşuk Balıkcı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörü (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 36 cm x 74 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Dokumanın çözgü, atkı ve ilmeleri yün ipliktendir. Desen ve kompozisyon şeması Grup 4'teki örnekle aynıdır. Diğer örnekten farklı olarak buradaki örneğin merkezinde pıtrak motifi yer almaktadır. Tek sıra bordür, çiçek motifleriyle doldurulmuştur. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde sarı, siyah, turuncu, kahverengi, mor, pembe, bordo ve bej renkler kullanılmıştır.

Grup 5

Fotoğraf 14: Hasret Aydın'a ait halı yastık

Fotoğraf 15: Hasret Aydın'a ait halı yastık

Fot. 14; Hasret Aydın tarafından dokunan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 46 cm x 73 cm'dir. Dokuma sıklığı 20 x 30 düğüm/dm²'dir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Zemin, birim tekrar dörtgenlerle kaplanmıştır. Bu dörtgenlerin içinde küpe motifleri ile basamaklı dörtgen motif yer almaktadır. En merkezde baklava desenli dörtgen ve içinde pıtrak

motifi bulunmaktadır. Pıtrak motifi şu sözlerle ifade edilmektedir: *Pıtrak tarlalarda bulunan, dikenleri ile insanlara ve hayvanların tüylerine yapışan bir bitkidir. Pıtrağın üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanan Anadolu insanı onu nazarlık motifi olarak kullanmıştır. Pıtrak gibi değimi ile ağaçlardaki meyva bolluğu anlatılır. Bu anlamı ile pıtrak motifi bereket simgesi olarak daha çok un çuvallarında kullanılır* (Erbek, 1986: 21). Yoğun olarak göze çarpan *küpe motifi*, genç kızların evlenme isteklerini göstermektedir. Tek sıra bordürün içinde zikzak motifler sıralanmaktadır. İğdır yöresi halı yastıklar arasında benzer kompozisyon şemasına sahip bir yastık örneği (Çetin ve Karta, 2017: 305) bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde yeşil, kahverengi, bej, siyah, pembe, mor, kırmızı ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Fot. 15; Hasret Aydın tarafından dokunan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığının boyutu 48 cm x 74 cm'dir. Dokuma sıklığı 20 x 30 düğüm/dm²dir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Desen ve kompozisyon şeması Grup 5'teki örnekle aynıdır. Diğer örnekten farklı olarak bu yastıkta bulunan turuncu alanlara göz motifi yerleştirilmiştir. Tek sıra bordürün içinde çiçek, göz ve zikzaklar bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde kırmızı, beyaz, siyah, pembe, turuncu, bordo ve yeşil renkler kullanılmıştır.

Diğer Örnekler

Fotoğraf 15: Fazıl Çelik' ait halı yastık

Fot. 15; Fazıl Çelik'e ait olan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığının boyutu 47 cm x 100 cm'dir. Dokuma sıklığı 18 x 18 düğüm/dm²dir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokuma zemininde yer alan altıgen madalyonun tam ortasında aşk-birleşim motifi yer almaktadır. Erbek bu motifi şöyle açıklamaktadır: *Aşk ve birleşim motifi, Uzakdoğu kökenli Ying-Yang motifinin Anadolu yorumudur. Ying-Yang, düalizmi, gece-gündüz, güzel-çirkin, cennet-cehennem, kadın-erkek gibi zıt kavramların birleşimini sembolize eder. Sökmen bu motife, sofraya motifi* (Sökmen, 2013: 239) demektedir. Yastık zeminin iki ucunda yarı pıtrak motifine benzeyen motife Kaplanoğlu, kartal

motifi (Kaplanoğlu, 2016: 189) demektir. Dışarı doğru çıkan uçlar ya da telekler sayıldığında her iki tarafta da on iki tel olduğu sayılabilir. Güvercin kuyruklarında da tam olarak on iki tel vardır. Bu motifin güvercin kuyruğunu ya da güvercini sembolize ettiği söylenebilir. Toplumsal olarak *on iki* sayısının önemi nedir diye bakıldığında; Sümerlerde 12 gezegenin varlığına inanılması, İncil'e göre Kudüs'ün 12 kapısının olması, astrolojide 12 burç, bir yılın 12 ay, gece ve gündüzün 12 saat, Yunan mitolojisinde 12 tanrı, Hz. İsa'nın 12 havarisi, İsrailoğulları'nın 12 kabileden oluşması, Şiilik mezhebinde 12 imam ve 12 hayvanlı Türk takvimi (URL-4) görülmektedir. Mihrapların dış tarafında kalan kısımlara pıtrak motifi yerleştirilmiştir. Tek sıra bordürün içinde koçboynuzu motifi bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde beyaz, bej, kahverengi (iki ton), turuncu, pembe, yeşil, kırmızı ve bordo renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 16: Maşuk Balıkçı'ya ait halı yastık

Fot. 16; Maşuk Balıkçı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörü (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 55 cm x 85 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Yastığın merkezinde sırasıyla göz motifi, akrep, dörtgen çerçeveli pıtrak ve sekizgen madalyon yer almaktadır. Madalyonun sağ ve sol kenarlarında da koç boynuzu motifi bulunmaktadır. Sekizgen madalyonun etrafında yer alan stilize yaprak Soysaldı'nın Peter F. Ston'a atıfta bulunduğu bilgilerde şöyle açıklanmıştır: "...Tırnaklı yapraklar, Türk süsleme üslubu olan saz yolu hançer yapraklara benzetilir ve bu motifin orijini olduğu ifade edilir" (Soysaldı, 2012: 117-119) Sökmen, Bitlis yöresi dokumalarında gördüğü bu motife *kuş motifi* (Sökmen, 2013: 239) demektir. Zeminin sol alt köşesinde ZELAL yazmaktadır. *Berrak* anlamına gelen bu isim bir kadına aittir. Soysaldı tarafından yazılmış olan "Yozgat Halı Yastıkları" içerisinde yer alan Foto 2, Foto 3, Foto 4, Foto 5, Foto 6 ile benzerlik göstermektedir (Soysaldı, 2012: 114-117). Zeminin dört köşesinde pıtrak motifi ve iki sıra ince bordür bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde kırmızı, bordo, turuncu, pembe, siyah ve bej renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 17: Fazıl Çelik' ait halı yastık

Fot. 17; Fazıl Çelik'e ait olan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 40 cm x 93 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokumanın zemininde birbirine bağlanmış iki adet basamaklı dörtgen ve bu dörtgenin içinde de yıldız ve göz motifi yer almaktadır. Bölgedeki birçok dokumada yıldız motifi görülmektedir. Yıldız motifinin Anadolu dokumalarında *mutluluk* anlamına geldiği ve genel adının *Mühr-ü Süleyman* olduğu bilinmektedir (Erbek, 1986: 18). Mühr-ü Süleyman motifini, Anadolu'nun taş ve ahşap yapılarında, seramiklerinde ve dokumalarında görmek mümkündür (Diler ve Gallice, 2018: 142-149). Tek sıra bordür içerisine koçboynuzu motifleri yerleştirilmiştir. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde turuncu, mor, siyah, pembe, kırmızı, bej ve bordo renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 18: Fazıl Çelik' ait halı yastık

Fot. 18; Fazıl Çelik'e ait olan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 46 cm x 80 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. İki yana mihraplı yastığın zemininde iki adet dörtgen madalyon yer almaktadır. Bu madalyonların içinde bukağı ve kurt izi motifleri bulunmaktadır. Bu tür dokumalarda kurt izi motifi, çevrelediği alanın dışında yer alırken bu örnekte iç tarafta yer almaktadır. Dokumalarda bu tür kullanım daha az görülmektedir. Benzer bir kullanım örneği Mucur seccadesinde de görülmektedir (Öztürk ve Karavar, 2018: 126-129). Madalyonların dışında yer alan uçlara ise elibelinde motifleri yerleştirilmiştir. Bu halı yastıkta görülen kurt izi, elibelinde ve bukağı motifi,

yukarıdaki örneklerde kullanılmamıştır. Çatalhöyük'ten (MÖ 7000) günümüze aktarıldığı düşünülen elbelinde motifinin, *sırtını rahatlatmak için ayakta duran ve elleriyle belini tutan hamile bir kadını simgelediği* (Diler ve Gallice, 2018: 66) ifade edilmektedir. Bu motif *analık ve doğurganlığın* sembolüdür. Anadolu'nun değişik bölgelerinde *gelin kız, çocuklu kız, aman kız, karadöşeme, seleser, kahküllü kız, çengel, sarmal, çakmaklı, eğer taşı, turna katarı* gibi isimlerle bilinir (Erbek, 1986: 4). Tek sıra bordürün içinde stilize edilmiş bitkisel motifler yer almaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde turuncu, bej, pembe, kahverengi (iki ton) ve bordo renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 19: Hasret Aydın'a ait halı yastık

Fot. 19; Hasret Aydın tarafından dokunan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 48 cm x 83 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokuma zemininde birbirine bağlanmış üç adet dörtgen madalyon yer almaktadır. Madalyonların dışında kalan üçgen alanlara stilize çiçek motifleri yerleştirilmiştir. Tek sıra bordür stilize yaprak motifleriyle doldurulmuştur. Sivas ili Zara ilçesi halı yastıkları arasında kompozisyon ve motif benzerliği açısından benzer bir örnek (Er, 2019: 1110) bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde yeşil, beyaz, kahverengi, siyah, bordo, pembe, turuncu ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 20: Maşuk Balıkcı'ya ait halı yastık

Fot. 20; Maşuk Balıkcı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörür (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın

boyutu 41 cm x 72 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Dokumanın zemininde üç adet stilize karanfil motifi yer almaktadır. Zeminin sol tarafında ise iki adet göz motifi görülmektedir. Diğer yastık örneklerine kıyasla nispeten daha geniş bir bordüre sahip bu örnekte, bordürün içi sandık motifleri ile doldurulmuştur. Ağrı, Iğdır ve Erzurum yörelerinde benzer kurgu ve motiflere sahip halı yastık örnekleri bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde kahverengi (iki ton), bej, siyah, pembe, turuncu ve sarı renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 21: Maşuk Balıkçı'ya ait halı yastık

Fot. 21; Maşuk Balıkçı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörü (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 40 cm x 76 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokuma zemininde iki büyük akrep motifi belirgin olmasına rağmen zeminin tamamı göz motifleriyle doldurulmuştur. Kaplanoğlu bu motife *sinekli motif* (Kaplanoğlu, 2016: 213, 215, 219) demektedir. Yöre dokumalarında sıklıkla görülen göz motifinin zemindeki dağılımı Anadolu'nun farklı bölgelerinde de görülmektedir. İzmir'de bulunan cicim dokumalar bu örnekler arasındadır (Aydın ve Kavcı Özdemir, 2005: 37-43). Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde pembe, bej, kahverengi, siyah ve turuncu renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 22: Maşuk Balıkçı'ya ait halı yastık

Fot. 22; Maşuk Balıkçı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörü (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 46 cm x 80 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokumanın zemininde birbirine

bağlanmış iki ejder motifi bulunmaktadır. Zeminin dört köşesinde ise birer pıtrak motifi yer almaktadır. Tek sıra bordürün içinde dal motifi bulunmaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde kahverengi (iki ton), siyah, bordo, kırmızı, turuncu, satı ve pembe renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 23: Maşuk Balıkcı'ya ait halı yastık

Fot. 23; Maşuk Balıkcı'ya ait olan bu yastık Bulanık ilçesi Uzgörür (Neynik) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 45 cm x 75 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Çözgü atkı ve ilmelerde yün iplik kullanılmıştır. Dokumanın zemininde stilize bitkisel iki madalyon yer almaktadır. Her ki madalyonun içinde aşk-birleşim motifi yer almaktadır. Zeminindeki mevcut boşluklara da çiçek ve göz motifleri yerleştirilmiştir. Tek sıra bordür göz motifleri ile doldurulmuştur. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde pembe, kahverengi, siyah, bej, turuncu ve kırmızı renkler kullanılmıştır.

Fotoğraf 24: Fazıl Çelik' ait halı yastık

Fot. 24; Fazıl Çelik'e ait olan bu yastık, Bulanık ilçesi Balotu (Têğud) Köyü'nde görülmüştür. Türk (Gördes) düğümlü halı yastığın boyutu 47 cm x 100 cm'dir. Dokuma sıklığı bilinmemektedir. Halı yastığın zemininde üç kubbeli iki minareli resimsel motifler yer almaktadır. Aynı halıdan yastıktan üç adet bulunmuş, bunlardan sadece bir tanesi incelemeye dahil edilmiştir. Bölge illeri olan Van, Erzurum, Bitlis ve Muş'ta benzer kompozisyon şemasına sahip halı yaygı, namazlık, seccade ve yastıklar bulunmaktadır. Tek sıra bordürün içinde pıtrak motifleri yer almaktadır. Dokumanın çözgü ve atkısında kahverengi iplik, ilmelerinde kahverengi (iki ton), turuncu, bej, mor ve bordo renkler kullanılmıştır.

Değerlendirme ve Sonuç

Tarihi, kültürel ve coğrafi zenginliklere sahip Bulanık, tarihte olduğu gibi günümüzde de ovaları, yayları ve akarsularıyla küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiricilerinin en önemli merkezlerindedir. Konar-göçer toplulukların tarih boyunca kullanıldıkları kuzey-güney göç yolları bu topraklardan geçmektedir. Bu etkileşimler sonucunda Bulanık yöresi dokumalarında zengin motif ve desen özellikleri oluşmuştur. Araştırma kapsamında Bulanık ilçe merkezi ve 14 köyde bulunan camiler ve üç ev gezilmiştir. Camilerde yaygı, namazlık ve seccadeler, evlerde yaygı, namazlık, seccade, minder ve yastık dokumalar görülmüştür. Maşuk Balıkçı, Hasret Aydın ve Fazıl Çelik'e ait 28 adet halı yastık incelenmiş fakat bu çalışmada sınırlılıklar kapsamında 20 örnek ele alınmıştır.

Bölgede, el dokuması halı ya da kilim üretiminin yapıldığı herhangi bir tezgâh-atölye görülmemiştir. Makine halıların ucuz ve kolay ulaşılabilir olması, bir kültür ürünü olan dokumaların değerinin bilinmemesi gibi sebeplerden ötürü el dokumacılığı bitmiştir. Yöre halkından edinilen bilgiler ışığında yaklaşık 20-30 yıldır dokuma üretiminin yapılmadığı anlaşılmıştır. Eski ürünlerin atılması ve halı tüccarlarının bölge dokumalarını toplaması ise bölgedeki dokumaların hızla kaybolmasına sebep olmuştur. Bu çalışma kapsamında kayıt altına alınan ve literatüre kazandırılan halı yastıklar, yörede görülebilecek son örneklerdir. Yeniden bir üretim esnasında bu örneklerin geleneğe uygun ve yol gösterici olmasından dolayı önem arz etmektedir.

Türk (Gördes) düğüm tekniğinin kullanıldığı yastıklarda çözü, atkı ve ilmeler yün ipliktendir. Geometrik motiflerin çoğunlukla kullanıldığı yastıklarda kare, altıgen ve sekizgen madalyonlar zemin desenlerinin ana yapısını oluştururken stilize edilmiş bitkisel motifler de önemli yer tutmaktadır. Yastık yüzünün büyük bir alanı zeminden oluşmaktadır. Bordür çoğunlukla tek sıra ve incedir. Yöre dokumalarında pıtrak, yıldız, göz, kurt izi, akrep, ejder, koçbaşı, elibelinde, küpe, aşk ve birleşim gibi geometrik motiflerle birlikte stilize edilmiş yaprak, çiçek ve karanfil motifleri yer almaktadır.

İncelenen 20 adet halı yastıktan 10 adedi kompozisyon şemasına göre 5 gruba, 10 adedi ise herhangi bir gruba dahil edilmemiştir. Birinci grupta yer alan halı yastıkların zemininde bir adet sekizgen madalyon ve zeminin dört köşesinde tırnaklı yaprak motifleri yer almaktadır. Bu grupta yer alan bütün örneklerde tek sıra bordür yer almaktadır (Fotoğraf 6-7). İkinci grup yastık örneklerinde, zeminin ortasında dört yapraklı çiçek ve dört köşede tırnaklı yaprak motifleri yerleştirilmiştir. Tek sıra bordür, zemine göre ince kalmaktadır (Fotoğraf 8-9). Üçüncü grupta yer alan örneklerden bir tanesinde iki adet sekizgen madalyon yer alırken, diğer örnekte ise birbirine bitişik üç adet sekizgen madalyon bulunmaktadır. Bu gruptaki örneklerde tek sıra bordür bulunmaktadır (Fotoğraf 10-11). Dördüncü grupta yer alan halı yastıkların zeminini kaplayan bir adet altıgen madalyon ve bu madalyonun içinde de farklı motiflerle kurgulanmış alanlar görülmektedir. Her iki örnekte de tek sıra bordür yer almaktadır (Fotoğraf 12-13). Beşinci

grupta yer alan halı yastıkların zemini birim tekrar motiflerle doldurulmuştur. Yüzeyde sıradanlığı yok etmek için her birimin zemininde farklı renkler kullanılmıştır. Bu örneklerde tek sıra bordür görülmektedir (Fotoğraf 14-15).

Gruplandırılmalara dahil edilmeyen Fotoğraf 16'da görülen halı yastığın zemininde bir adet altıgen madalyon ve bu altıgenin merkezinde aşk-birleşim motifi yer almaktadır. Tek sıra bordürün içinde koç boynuzu motifi görülmektedir. Fotoğraf 17'deki dokuma yüzeyi büyük oranda zemin alanına ayrılmıştır. Zeminin merkezinde sekizgen bir madalyon ve bu madalyonun dört tarafına yaprak ve pıtrak motifleri yerleştirilmiştir. Zemin iki ince bordür ile çevrelenmiştir. Fotoğraf 18'in zemininde birbirine bağlanmış iki adet basamaklı dörtgen belirgin bir şekilde görülmektedir. Her iki dörtgenin içinde yıldız motifi, köşelerde ise göz motifi yer almaktadır. Bu örnekte tek sıra bordür mevcuttur. Fotoğraf 19'daki halı yastığın zemini iki yana yaslanmış mihrap ve bu mihrabın içinde iki adet dörtgen görülmektedir. Tek sıra bordürün içinde bitkisel motifler yer almaktadır. Fotoğraf 20'de zeminde birbirine bağlanmış üç adet dörtgen madalyon yer almaktadır. Bordür stilize edilmiş bitkisel motifli ve tek sıradır. Fotoğraf 21'de yer alan yastık zemininde üç adet stilize edilmiş karanfil motifi yer alırken tek sıra bordür içerisinde sandık motifi kullanılmıştır. Fotoğraf 22'deki örnekte zemin içerisinde iki akrep motifi belirgin görünürken diğer boşluklar göz motifleriyle doldurulmuştur. Bu örnekte tek sıra bordür yer almaktadır. Fotoğraf 23'te zeminde birbirine bağlanmış iki adet ejder motifi yer alırken tek sıra bordürün içinde dal motifi görülmektedir. Fotoğraf 24'te iki adet stilize edilmiş bitkisel motifin içinde aşk-birleşim motifi görülmektedir. Tek sıra bordürün içinde göz motifleri sıralanmıştır. Fotoğraf 25'in zeminde üç kubbeli iki minareli resimsel bir desen kullanılmıştır. Bu özelliği ile diğer örneklerden farklılık göstermektedir.

Yapılan alan araştırmasında, bölgede yaşayan halkın el dokumalarına olan ilgisinin yeniden arttığı ve bu dokumalara da sahip çıkıldığı tespit edilen başka bir konudur. Bölgenin tamamında yapılacak titiz ve detaylı alan araştırmalarıyla saklı kalmış diğer dokumalara da ulaşabilmek mümkün görünmektedir. Bölgede yaşayan genç nüfus, tarımdan inşaata pek çok alanda iş gücünü oluşturmaktadır. Bu kitle, uygulanabilir ve sürdürülebilir projeler ile bölge dokumacılığına entegre edilebilir. Böylece bölge ve ülke ekonomisine katma değer kazandıracaktır.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Alanoğlu, M. (2020). Osamanlı klasik döneminde Bulanık ve Bilican. *Bulanık-Kop İnsan-Coğrafya-Tarih-Kültür*, (ed.: İ. S. Yuca), Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Alanoğlu, M. (2021). Osmanlı döneminde Muş (1515-1700). *Muş Tarihi*, (ed.: M. Alanoğlu vd.), 132-167, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.

- Aydın, Ö., - Kavcı Özdemir, E. (2005). İzmir Atatürk müzesi deposunda bulunan cicim örneklerinin benzer yöre örnekleriyle karşılaştırılması. *Sanat Dergisi*, 8, 35-46.
- Aydın, E. (2020). Hafızanın tezahürü: Bulanık ilçesi yer adları üzerine bir inceleme. *Bulanık-Kop İnsan-Coğrafya-Tarih-Kültür*, (ed.: İ. S. Yuca), Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Azizi, Ş. (2022). *Muş yöresi kirkitli dokumaları ve yeni tasarım yaklaşımları*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
- Azizi, Ş., - Karavar, G. (2022). Muş Malazgirt yöresi halı yastıkları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 124, 255-276.
- Çetin, Y., - Karta, R. (2017). Yöre özellikleri ile Iğdır halı yastıkları. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 60, 293-310.
- Çıplak, E. (2021). Selçuklular zamanında Muş. *Muş Tarihi*, (ed.: M. Alanoğlu vd.), 94-113, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Çelik, A. (2004). Yeşilhisar (Kayseri) halı yastıkları. *Güzel Sanatlar Dergisi*, 13, 1-19.
- Çetin, H. (2020). Bulanık/Kop'ta turistik değeri olan yerler. *Bulanık-Kop İnsan-Coğrafya-Tarih-Kültür*, (ed.: İ. S. Yuca), Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Çetin, Y. (2010). Ağrı yöresi halı yastıkları. *Sanat Dergisi*, 17, 61-70.
- Diler, A. - Gallice, M. (2018). *Kilimin sembolleri*. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.
- Er, B. (2019). Sivas ili Zara ilçesi Beceklî köyü halı yastıkları. *Social Sciences Studies Journal*, 31, 1110-1114.
- Erbek, G. (1986). *Anadolu motifleri sergisi*. İzmir: İzmir Alman Kültür Merkezi.
- Erginyürek, M. (2020). Bulanık ilçesinin fiziki coğrafyası. *Bulanık-Kop İnsan-Coğrafya-Tarih-Kültür*, (çev.: İ. S. Yuca), Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.
- Görgünay, N. (1984). *Doğu Anadolu köy halılarının kalite ve desenleri*. Ankara: T.C. Tarım Orman ve Köyişleri Bakanlığı Teşkilatlanma ve Desteklenme Genel Müdürlüğü.
- Hovannisian, R. G. (2016). Ermeni Pağuş/Bitlis ve Daron/Muş. *Tarihi Kentler ve Ermeniler*, (ed.: R. G. Hovannisian), İstanbul: Aras Yayıncılık.
- Kaplanoğlu, M. (2016). *Erzurum halılarının renk, motif ve kompozisyon özellikleri incelenerek yeni tasarımların yapılması*. Antalya: Akdeniz Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.
- Kayıpmaz, F. vd. (2021). *Tarihten günümüze Bergama halıları*. Balıkesir: Bergama Belleten.
- Özkahraman, E. (2010). *Hakkari-Van kilimleri*. İstanbul: Hisar Anadolu Kültür Derneği Yayınları.
- Öztürk, B., - Aktürk, D. (2019). Uluslararası bazı müzayede web sitelerinde teşhir edilen Bergama halıları. *İdil Dergisi*, 8 (53), 93-100.
- Öztürk, B., - Karavar, G. (2018). Özel bir koleksiyonda bulunan Kırşehir ve Mucur halıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 66, 121-133.
- Sökmen, S. (2013). Bitlis yöresi el dokumaacılığı. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Yayınlanmamış Sanatta Yeterlik Tezi.

Soysaldı, A. (2012). Yozgat halı yastıkları. *Arış Dergisi*, 7, 112-121.

Taşkıran, H. (2020). Genel hatlarıyla ota çağ ve sonrası Bulanık'ın coğrafyası ve tarihi. *Bulanık-Kop İnsan-Coğrafya-Tarih-Kültür*, (ed.: İ. S. Yuca), Konya: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Umar, B. (1993). *Türkiye'deki tarihsel adlar*. İstanbul: İnkılâp Yayınları.

Yıldırım, E., - Gürcüm, B. (2020). Adıyan ilinde kullanılan halı yastıkların renk, motif ve kompozisyon özellikleri. *İdil Dergisi*, 75, 1746-1760.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: Bulanık Kazası. Houshamadyan.org.

<https://www.houshamadyan.org/tur/haritalar/bitlis-vilayeti/bulanik-kazasi/yerlesim-birimi/demografi.html> (Erişim: 05.08.2023)

URL-2: Dor. Glosbe: <https://tr.glosbe.com/ku/tr/dor> (Erişim: 13.03.2023)

URL-3: Haritalar. Haritalar.gov.tr: <https://www.harita.gov.tr/urun/mus-mulk-idare-il-haritasi/353> (Erişim: 08.03.2023)

URL-4: 12 sayısı. Onedio: <https://onedio.com/haber/tesaduf-mu-gizem-mi-12-sayisinin-cok-onemli->

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

Etik Kurul Belgesi/Ethics Committee Approval: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./Article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the authors regarding the research, authorship or publication of this article.

Yazarın Notu/Author's Note: Bu çalışma Doç. Gonca KARAVAR danışmanlığında 19.12.2022 tarihinde tamamladığımız "Muş Yöresi Kırkikli Dokumaları ve Yeni Tasarım Yaklaşımları" başlıklı Sanatta Yeterlik tezi esas alınarak hazırlanmıştır. (Sanatta Yeterlik Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2022). / This article is extracted from my proficiency in art thesis dissertation entitled "Flat and Carpet Weaving of Muş Region and New Design Approaches", supervised by associate professor Gonca KARAVAR. (Proficiency in Art Thesis, Dokuz Eylül University, İzmir, Turkey, 2022).

Katkı Oranı Beyanı / Author Contributions: Makaleye katkı ağırlığı birinci yazara aittir. / The weight of the contribution to the article belongs to the first author.